

تحلیل جرم شناختی معاونت زنان در قتل عمد همسر

مهتاب مافی^۱

۱- دانشجوی دکترا جامعه شناسی فرهنگی

چکیده

معاونت در قتل عمد، یکی از دلایل اصلی وقوع این جنایت در جامعه است که منجر به افزایش بی نظمی و ناامنی می گردد. بر این اساس، هدف پژوهش حاضر، بررسی عوامل مؤثر بر معاونت زنان در قتل عمد همسر است. این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی؛ از حیث ماهیت توصیفی-تحلیلی و از نظر روش، کیفی است. جامعه آماری این پژوهش، ۲۷ نفر از زنانی هستند که به جرم معاونت در قتل عمد همسر در ندامتگاه شهر ری بوده اند. ابزار گردآوری داده ها، مشاهده و مصاحبه نیمه ساخت یافته بوده و جهت دستیابی به مشخصات فردی زندانیان از پرونده شخصیت آنان استفاده گردیده است. بر اساس یافته های تحقیق، نارضایتی جنسی و خشونت خانگی از عوامل علی، مهاجرت و حاشیه نشینی، مشکلات اقتصادی خانواده، نوع و شیوه ازدواج از عوامل زمینه ای و استعمال مواد مخدر و مشروبات الکلی توسط شوهر، دخالت اطرافیان در زندگی مشترک و دغدغه های ذهنی زن نسبت به طلاق از عوامل مداخله گر بوده است. استراتژی های کنش و تعامل (راهبرد)، قتل و رفتار خشونت آمیز نسبت به شوهر و خیانت زناشویی زن بوده است که پیامدهایی مانند محکومیت زنان و وضعیت نامساعدشان، از بین رفتن پدر خانواده وضعیت نابسامان فرزندان را به همراه داشته است.

واژه های کلیدی: زنان زندانی، همسرکشی، خشونت خانگی، معاونت در قتل عمد، نظریه مبنایی

مقدمه

هر رفتار مجرمانه ای ممکن است با همکاری چند نفر ارتکاب یابد. این همکاری گاه به شکل مستقیم و با ارتکاب عنصر مادی جرم صورت می گیرد و در مواردی، اشخاص به یک نفر که مجرم اصلی است، یاری می رسانند. برای جرم معاونت، عناصر مادی و روانی تعریف گردیده است. وفق ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی، اشخاص زیر معاون جرم محسوب می شوند:

۱- هر کس دیگری را ترغیب، تهدید، تطمیع، یا تحریک به ارتکاب جرم کند یا با دسیسه یا فریب یا سوء استفاده از قدرت موجب وقوع جرم گردد.

۲- هر کس وسایل ارتکاب جرم را بسازد یا طریق ارتکاب جرم را به مرتکب ارائه دهد.

۳- هر کس وقوع جرم را تسهیل کند (قانون مجازات اسلامی، مصوب ۱۳۹۲).

گرچه به نظر می رسد در تمام موارد، معاونت زنان در قتل عمد ماهیت یکسانی داشته باشد اما در واقع دارای الگوها، مقاصد و انگیزه های مختلفی است. به طوری که ۴۱ زن که به جرم معاونت در قتل عمد در زندان هستند، در سه گروه جای گرفته اند. گروه اول زنانی هستند که در قتل عمد شوهر معاونت داشته اند، گروه دوم زنانی هستند که با انگیزه های اقتصادی در قتل عمد معاونت داشته اند و گروه سوم زنانی هستند که در قتل عمد مردان مزاحم معاونت داشته اند. تا جایی که محقق اطلاع دارد هیچ گونه کار تحقیقی در خصوص علت و انگیزه زنان از معاونت در این قتل ها صورت نگرفته است که یکی از مهمترین دلایل آن، عدم دسترسی به جامعه آماری زنان زندانی بوده است. ۲۷ نفر از این زنان که بیشترین میزان فراوانی را در بین این سه گروه داشته اند، در قتل عمد همسرانشان معاونت داشته اند. با توجه به این که معاونت زنان در قتل عمد همسر، علاوه بر به خطر انداختن جان انسان ها، امنیت و سلامت روانی خانواده را به خطر می اندازد، سؤال اصلی تحقیق این است که به لحاظ (زمینه ها، علل، فرایندها و پیامدها)؛ چه عواملی بر معاونت زنان در قتل عمد همسر مؤثر بوده است؟

معاونت در قتل عمد و تحقق آن، دارای مباحث حقوقی بسیاری است که محور اصلی این مقاله نیست اما از آنجایی که کلمه معاونت دارای معنایی حقوقی است، ذکر مواد قانونی در این مقاله اجتناب ناپذیر است. جرائم قتل عمد به لحاظ ماهیت، ابزار، عامل و نحوه ارتکاب قتل دارای الگوهای مختلف است. براساس عامل مرتکب جرم، جرائم قتل عمد به سه دسته معاونت، مباشرت و مشارکت تقسیم می گردد. معاون در قتل عمد، شخصی است که به مجرم مساعدت می نماید. معاونت در قتل عمد، یک جرم محسوب گردیده و دارای ارکان زیر است:

۱- عنصر قانونی

ماده ۶۱۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ چنین می گوید: " هر کس مرتکب قتل عمد شود و شاکی نداشته یا شاکی داشته ولی از قصاص گذشت کرده باشد و یا به هر علت قصاص نشود در صورتی که اقدام وی موجب اخلال در نظم و صیانت و امنیت جامعه یا بیم تجری مرتکب یا دیگران گردد، دادگاه مرتکب را به حبس از سه تا ده سال محکوم می نماید."

۲- عنصر مادی

معاونت، یک جرم فعل است که با انجام رفتار مادی یا غیر مادی به یکی از صورت های مذکور در ماده ۱۲۶ محقق می گردد. بنابر این صرف ترک فعل، بدون آن که محرک مرتکب همراه باشد، معاونت قلمداد نمی شود. مجرم باید با اقداماتی که تأثیر روانی در مرتکب دارد مانند تشویق، ترغیب، تهدید و برانگیختن مرتکب اصلی به هر صورت و یا راهنمایی وی برای چگونگی استفاده از ابزار جنایت و یا مراقبت از بزه کار و کشیک دادن و هر نحو تسهیل در وقوع جرم و یا اقدامات مادی مانند تهیه وسایل جنایت از قبیل اسلحه، طناب و آلت ضرب و جرح در جرم دخالت کند (صادقی، ۱۳۹۹).

۳- عنصر روانی

معاون باید فعل خود را به قصد تحقق جرم مورد نظر جانی، به انجام برساند. برخی از فقهای امامیه، معاونت را از امور قصديه دانسته وقوع آن را مگر به قصد اولی و ابتدایی محقق نمی دانند، لکن ظاهر عبارت قانونگذار دلالت بر کفایت قصد تبعی و ضمنی در جرم معاونت دارد. پس اگر کسی فعلی را قصد کند که نسبت به تأثیر آن در وقوع جنایت آگاهی داشته و مثلاً چنان که در ماده ۴۳ ق. م. ا. سابق آمده است: ((طریق ارتکاب آن را با علم به قصد مرتکب ارائه دهد))، معاون در جرم است. زیرا علم به این امر که عمل وی در انجام جرم به وسیله مرتکب اصلی سببیت خواهد داشت، خود قصد ضمنی معاونت در آن جرم است (صادقی، ۱۳۹۹).

معاونت زنان در قتل عمد همسر تا جایی که نگارنده تحقیق بررسی کرده است، موضوعی جدید و فاقد پیشینه است، اما از آن جایی که دارای شباهت های زیادی با همسرکشی است، در چارچوب قتل های همسرکشی قابل بررسی است. بر این اساس حسین آبادی و همکاران (۱۴۰۰)؛ با رویکردی کیفی و روش تحلیل روایت مضمونی در مقاله ای با عنوان «بسترها، زمینه ها و عوامل وقوع قتل های خانوادگی»، نشان می دهند که مقوله های عمده از جمله مصرف انواع مواد مخدر به خصوص مواد مخدر توهم زا، پای بند نبودن به ارزش های اخلاقی، مشکلات و آسیب های دوران کودکی، وفادار نبودن به تعهدات زندگی زناشویی، برخوردهای زننده و خشونت آمیز در خانواده منجر به قتل یکی از همسران شده است. نواح و حیدری نژاد (۱۳۹۷)؛ در مقاله ای با عنوان «شناسایی عوامل مؤثر در خشونت علیه زنان در شهر اهواز» که با روش پیمایش و با استفاده از پرسش نامه انجام گرفته، نشان داد که بین پذیرش اقتدار مرد در خانواده، جامعه پذیری جنسیتی، داشتن اقتدار و سلطه مرد، اعتیاد شوهر، دخالت خانواده مرد، نبود حمایت اجتماعی و خشونت علیه زنان رابطه معنا دار وجود دارد. امیر محمدی و زمانی

(۱۳۹۵)؛ در تحقیقی با عنوان «بررسی عوامل مرتبط با وقوع پدیده همسرکشی بین سال های ۱۳۷۸ تا ۱۳۹۳ در استان کرمان» که با استفاده از روش کیفی و با مطالعه ۷ پرونده همسرکشی (۵ پرونده شوهر کشی و ۲ مورد زن کشی) انجام گرفته به این نتیجه رسیده است که خشونت مداوم مرد در طول زندگی زناشویی، عدم تمایل به شوهر و وجود مرد اجنبی به عنوان معشوق و ضعف قوانین مربوط به طلاق، مهم ترین عوامل مرتبط با شوهر کشی بوده است. ایزی (۱۳۹۴)؛ با تحقیق خود با عنوان «تحلیل جامعه‌شناختی قتل‌های خانوادگی با تأکید بر همسرکشی در بین جوانان» که فرا تحلیلی بر تحقیقات انجام شده در حوزه قتل‌های خانوادگی است، نتیجه می‌گیرد که متغیرهای زمینه‌ای مانند سن، جنس، تحصیلات و محل سکونت بر همسرکشی تأثیر گذار هستند. داشتن سابقه خشونت در دوران کودکی و سن پایین ازدواج از عوامل دیگرند. همچنین، بین زنان و مردان از نظر میزان و نحوه همسرکشی تفاوت وجود دارد. وحیدا و همکاران (۱۳۹۴)؛ در تحقیق خود با عنوان «عوامل مؤثر بر همسرکشی در بین زنان و مردان (مطالعه موردی زندانیان اصفهان)» که جامعه آماری آن ۸ نفر زن و ۶ نفر مردانی هستند که به جرم همسرکشی در زندان بوده‌اند، نشان می‌دهند؛ ارتباط زن با مرد دیگری خارج از قواعد خانواده، مهم ترین عامل همسرکشی توسط مردان و سوء ظن مرد نسبت به زن و تفکرات مردسالاری از عوامل مؤثر در همسرکشی توسط زنان است و دو عامل خشم و عصبانیت نیز عامل واسطه‌اند. قاضی‌نژاد و عباسیان (۱۳۹۰)؛ با مطالعه کیفی «عوامل اجتماعی همسرکشی» که با روش کیفی، پرونده‌های جنایی همسرکشی مربوط به قتل‌هایی که در خلال سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷ در استان تهران، را بررسی کرده است، ۳۴ پرونده، ۱۷ پرونده مربوط به زن کشی و ۱۷ پرونده مربوط به شوهرکشی را با استفاده از تکنیک تحلیل محتوا مورد بررسی قرار داده‌اند، نشان می‌دهند؛ وجود فشارهای روانی و اجتماعی بر زنان و مردان در خانواده، در غیاب یا ضعف شبکه‌های حمایت اجتماعی و فردی، همچنین معاشرت با دوستان بزه‌کار و انسداد راه‌های قانونی مواجهه با این فشارها، همسران را به قتل شریک زندگی سوق داده است. علاوه بر این، متغیرهای جمعیت‌شناختی و اجتماعی چون پایگاه اقتصادی-اجتماعی زن و شوهر و خانواده منشاء، سن زن و شوهر و تعداد و سن فرزندان نیز بر ارتکاب همسرکشی تأثیر داشته‌اند.

روش پژوهش

این پژوهش با روش نظریه‌مبنایی انجام شده است. نظریه‌مبنایی، نوعی پژوهش کیفی است که محقق، پدیده‌ها را در موقعیت طبیعی آن‌ها بررسی می‌کند. جامعه مورد مطالعه این تحقیق، ۲۷ زن زندانی ندامتگاه شهرهستندک که به جرم معاونت در قتل عمد همسر زندانی بوده‌اند. مصاحبه و گفتگو با زندانیان در ساختمان اداری انجام گرفته و در این راستا؛ از زندانیان درخواست شد که ماجرای اتفاقات افتاده را به صورت داستان وار از زمان تجرد تا نحوه آشنایی با همسر، ارتباط با همسر، اختلافات زندگی زناشویی، آشنایی با مردان دیگر و نحوه قتل همسر تعریف نمایند و هر چیزی را که به عنوان علت و

معلول، پیامد، احساس خود از موضوع و تجربه ای که دارند، بازگو نمایند. مصاحبه به گونه‌ای صورت گرفت که چیزی از ذهن پژوهشگر به زندانیان القاء نشود و فرد هر آن‌چه را که خود می‌داند، بیان کند. این مصاحبه‌ها به طور میانگین حدود چهل و پنج دقیقه تا یک ساعت طول کشید. در این تحقیق، جهت دستیابی به مشخصات فردی و شخصی زندانیان موصوف، از پرونده شخصیت آن‌ها استفاده شده است.

یافته های تحقیق

در این تحقیق با ۲۷ نفر از زنان زندانی که به جرم معاونت در قتل عمد همسر در حبس بوده اند، گفتگو شد. میانگین سنی زنان در این پرونده ها، ۳۷ سال بوده، جوان ترین آن ها ۲۵ سال و مسن ترین آن ها ۵۲ سال سن داشته اند. به لحاظ سطح تحصیلات، ۳ نفر دارای تحصیلات ابتدایی، ۹ نفر راهنمایی، ۴ نفر دبیرستان، ۸ نفر دیپلم و ۱ نفر لیسانس داشته اند. ۲۰ نفر از زنان، خانه دار و ۷ نفر شاغل بوده اند. ۲۳ نفر از زنان محل تولدشان ایران و ۴ نفر از این زنان نیز محل تولدشان افغانستان بوده است. ۱۳ نفر از زنان گفته اند که در خانه خودشان زندگی می کرده اند و ۱۴ نفر مستاجر بوده اند. همگی زنان، همسر مشروع داشته و متأهل بوده اند. یکی از زنان بدون فرزند، ۸ نفر از زنان دارای یک فرزند، ۸ نفر دو فرزند و ۱۰ نفر از زنان دارای سه فرزند و بیشتر بوده اند. ۱۳ قتل در بیرون منزل و ۱۴ قتل داخل منزل انجام گرفته است که از قتل هایی که داخل منزل اتفاق افتاده در ۶ مورد اجساد پس از قتل به بیرون منزل برده شده است. ۱۵ نفر از مقتولین با سلاح سرد کشته شده و ۷ نفر خفه گردیده اند. ۲ نفر با سلاح گرم، ۲ نفر با ضربه سر و ۱ نفر با پرتاب از بلندی به قتل رسیده اند. هیچ یک از زنان سابقه محکومیت کیفری نداشته اند. به عبارتی، اولین باری که پای زنان به محکمه و زندان باز گردیده در رابطه با قتل همسرانشان بوده است.

یافته های استنباطی: برای انجام تحقیق، ابتدا مصاحبه ها پیاده گردید و پس از تکمیل مصاحبه ها، مفاهیم اصلی استخراج گردید و مقوله بندی گردید. کد گذاری در سه مرحله کد گذاری باز^۱، کد گذاری محوری^۲ و کد گذاری انتخابی^۳ صورت گرفت. در مرحله کد گذاری باز، مفاهیم به دست آمده در قالب سه بعد ((شرایط علی، زمینه ای، مداخله گر، تعاملی و پیامدی)) صورت بندی شد. در مرحله کد گذاری محوری، رابطه منطقی مقولات با هم مشخص گردید و مدل پارادایمی پژوهش شکل گرفت.

¹ Open coding

² Axial coding

³ Selective coding

مقوله اصلی: "نارضایتی زناشویی"

با بررسی و تحلیل داده های حاصل از مصاحبه و مطالعه دادنامه های زندانیان و برقراری ارتباط معنایی بین آن ها، نارضایتی زناشویی به عنوان عنصر هسته ای در معاونت زنان در قتل عمد همسر شناسایی گردید. نارضایتی زناشویی به معنای نداشتن رابطه دوستانه و فقدان عشق و محبت بین زوجین در زندگی مشترک است. نارضایتی زناشویی موجب می گردد زن و مرد نیازهای مادی، معنوی و عاطفی یکدیگر را برآورده نسازند. نارضایتی زناشویی یک مفهوم کلی است که طیف وسیعی از عوامل مشتمل بر نارضایتی جنسی زنان و خشونت خانگی، عوامل مهاجرت و حاشیه نشینی، مشکلات اقتصادی، نوع و شیوه ازدواج زنان، استعمال مواد مخدر، دخالت اطرافیان در زندگی مشترک و دغدغه های ذهنی زن نسبت به طلاق را در بر می گیرد.

شرایط علی

شرایط علی به چرایی و چگونگی واکنش سوژه ها به یک پدیده خاص اشاره دارد (اشتروس و کوربین، ۱۳۹۲). شرایط علی یا سبب ساز معمولاً آن دسته از رویدادها و وقایع اند که بر پدیده اثر می گذارند (حسین آبادی و همکاران، ۱۴۰۰). در پژوهش حاضر شرایط علی مؤثر بر معاونت زنان در پژوهش حاضر شرایط علی به مجموعه ای از علل و عوامل ایجابی در معاونت زنان در قتل عمد همسر اشاره دارد که عبارتند از: نارضایتی جنسی و خشونت خانگی.

در این پژوهش، از ۲۷ نفر زنان زندانی که جرمشان معاونت در قتل عمد همسر بوده است، ۱۳ نفر علاوه بر جرم معاونت در قتل عمد، رابطه نامشروع نیز داشته اند. با این که بیشتر زنان به این مسأله اشاره داشتند که همسران شان قادر نبوده اند آن ها را از نظر نیاز جنسی تأمین نمایند یا در این زمینه نارضایتی جنسی میان آن ها و شوهرانشان وجود داشته است اما رابطه جنسی شان با مردان دیگر را نیز کتمان می کردند که علت اصلی کتمان آن ها، بحث زنا، محصنه و سنگسار بوده است. نارضایتی جنسی زنان زندانی به سه دلیل عمده بوده است: ناکامی جنسی زنان، بی میلی جنسی مردان نسبت به همسر و انحراف جنسی شوهر

زندانی شماره ۱۶ در این خصوص چنین می گوید: «... شوهرم از نظر جنسی به من نمی رسید و من با دوستی که شوهرم هرشب به خانه می آورد، آشنا شدم و با او رابطه داشتم...»

یکی دیگر از مواردی که باعث نارضایتی جنسی زن گردیده، ناکامی جنسی زن بوده که به عوامل متعددی بستگی دارد. رفتارهای جنسی نامطلوب مردان و نداشتن شناخت و آگاهی از رفتارهای جنسی باعث ناکامی جنسی زن و ایجاد تنش بین زوجین گردیده است.

بی میلی جنسی مردان نسبت به همسر نیز از مواردی است که زنان درباره آن سخن گفته اند. علت بی میلی مردان نسبت به همسر دلایل متعددی می تواند داشته باشد. بیشتر زنان زندانی به این امر تأکید داشته اند که شوهرانشان رابطه فزاینده‌ای داشته اند و آن‌ها نیز از این موضوع اطلاع داشته اند.

زندانی شماره ۸ چنین می گوید: «... همسایه‌ها می گفتند در غیاب تو، شوهرت زن‌های غریبه به خانه می آورد. از همان موقع به شوهرم شک کردم و هنوز هم باور دارم با زنان دیگری رابطه داشته است...»

آشنایی بعضی از زنان با مردان به دلیل لجبازی و انتقام از همسر بوده است. بعضی از زندانیان بیان داشته اند که همسرانشان به راحتی با زنان دیگر رابطه جنسی داشته و آن‌ها این حق را نداشته اند و حتی نمی توانسته اند از همسرانشان جدا شوند و مسیر زندگی شان را تغییر دهند و لاجرم به قتل همسرانشان اندیشیده اند. تعدادی از زندانیان از انحرافات جنسی شوهران و فساد اخلاقی شان سخن می گویند.

زندانی شماره ۱ می گوید: «... شوهرم علاوه بر اعتیاد، مشکل جنسی هم داشت و خودارضایی می کرد...»

خشونت خانگی

در این تحقیق تقریباً تمامی زنان در روایت هایشان به خشونت شوهرانشان اشاره کرده اند. خشونت به انواع گوناگون برای زنان زندانی وجود داشته است که بدترین نوع آن خشونت جسمی و کلامی نسبت به زنان بوده است که در این تحقیق از آن به بدرفتاری با زنان نامبرده شده و به صورت کتک کاری، سر به دیوار کوبیدن، بد دهنی و به ویژه فحاشی خود را نشان داده است. نوع دیگری از خشونت که اگرچه مثل نوع اول با آزارهای جسمی و کلامی همراه نبوده است اما به لحاظ روحی زنان را تحت تأثیر قرار داده است که از آن به نام بی توجهی به زنان یاد شده که شامل بی محبتی و بی مسئولیتی نسبت به زنان و بی اهمیتی نسبت به سلامت جسمی و روحی زنان است. رفیق بازی شوهران را نیز که باعث غفلت و بی توجهی مردان نسبت به زنان و خانواده می گردد می توان نوعی از خشونت به حساب آورد.

زندانی شماره ۷ می گوید: «... من و همسر من از همان ابتدا اختلاف داشتیم. شوهرم فحش می داد و کتک می زد...»

زندانی شماره ۱۵ می گوید: «... شوهرم، شب‌ها دیر به خانه می آمد و رفیق باز بود. مادر شوهرم چیزی به او نمی گفت. چند بار رفیق بازی شوهرم را به برادر شوهرانم گفتم اما به حرف من گوش نمی دادند.»

شرایط زمینه‌ای

شرایط زمینه‌ای مجموعه خاصی از شرایطی است که در یک زمان و مکان پدید می آید یا رخ می دهد تا مجموع اوضاع و احوال یا شرایطی را به وجود آورند که اشخاص یا افراد (گروه‌ها) با عمل و تعامل‌های خود به آنها پاسخ دهند. (استروس و کورین، ۱۳۹۲). در این پژوهش شرایط زمینه‌ای در این تحقیق عبارتند از: مهاجرت و حاشیه نشینی، مشکلات اقتصادی

خانواده، نوع و شیوه ازدواج. آمارهای به دست آمده از زنان نشان می دهد ۱۵ نفر از زنان در تهران و ۳ نفر در شهرستان کرج ساکن بوده و ۹ نفر نیز در حاشیه شهر تهران زندگی می کرده اند که ۴ نفر شان مهاجران افغانستانی بوده اند.

زندانی شماره ۱ می گوید: «...ما برای کار شوهرم از آمل به تهران آمدیم...»

زندانی شماره ۲۶ می گوید: «...من در رشت به دنیا آمدم و بعد ازدواج به تهران آمدیم...»

مشکلات اقتصادی خانواده

مشکلات اقتصادی خانواده گرچه جزء عوامل اصلی در قتل همسر نبوده اما به نحوی زمینه را برای بروز قتل فراهم آورده است. طبق آمار به دست آمده از زندانیان، ۱۳ نفر آن ها در خانه ای که مالک آن بوده اند زندگی می کرده و مشکلات اقتصادی کمتری داشته اند اما ۱۴ نفر از این زنان گفته اند که مستأجر هستند.

زندانی شماره ۱ می گوید: «...از آمل به خاطر کار به تهران آمدیم. همسر در مغازه آهن فروشی که ارثیه پدری شان بود کار می کرد. ما وضع مالی خوبی نداشتیم...»

بدهکاری مرد از جمله عواملی است که در کنار مشکلات دیگر برای زنان به شدت آزاردهنده بوده است. این نوع از بدهکاری، همراه با رفیق بازی و بی اهمیتی به خواسته های زن، دخالت خانواده و اعتیاد مرد مجموعه ای از مشکلات را فراهم می آورد که تحمل آن ها را برای زن غیر ممکن کرده است.

زندانی شماره ۲۴ می گوید: «...شوهرم ورشکست شد و ما همه چیز را از دست دادیم. علی رغم تمایل همسر، برای کمک به او به مغازه رفتیم...»

نوع و شیوه ازدواج

در این پژوهش برخی از زنان زندانی به مسأله ازدواج اجباری اشاره کرده و تعدادی نیز اختلاف سنی بین زوجین و ازدواج شان در سن پایین را عنوان کرده اند.

زندانی شماره ۵ می گوید: «...پدرم به دلیل اخلاق بد مادرم، مجدداً زن گرفت. ما خانواده پرجمعیتی بودیم. زن های پدرم با فرزندان شان در یک خانه زندگی می کردند. من با پسرعمویم در سن ۱۵ سالگی اجباری ازدواج کردم. من و خواهرم را که جاری هستیم با شیربها فروختند و نگذاشتند درس بخوانم»

زندانی شماره ۲۷ نیز از اجبار در ازدواج می گوید: «...من دختری بودم که غرق در پول بودم اما با وجود پدری مستبد و نامادری، محبت ندیده بودم. ۱۸ ساله بودم که پسرعمویم به خواستگاری من آمد. یک سال ممانعت می کردم اما آن ها اصرار داشتند. خانواده ام می گفتند اگر دیرتر ازدواج کنم برایم حرف در می آورند که دختر فلانی ایراد دارد. پدرم به دلیل مخالفت های من، کتاب هایم را دور ریخت. من حق انتخاب نداشتم»

سن پایین زن در زمان ازدواج نیز یکی از عوامل تأثیرگذار در نارضایتی زنان در زندگی مشترک بوده است. در مواردی که سن پایین ازدواج زن با اختلاف سنی زیاد با مرد همراه بوده است، وضع بسیار مخرب تر گردیده است.

شرایط مداخله گر و میانجی

منظور از شرایط مداخله گر، وضعیت هایی است که بر اتخاذ راهبردها و کنش و تعامل تأثیر گذار هستند. این شرایط به عوامل و عناصری مناسب یا نامناسب اشاره دارند که اثرات یک یا چند متغیر را کاهش یا افزایش می دهند (محسنی تبریزی، ۱۳۹۵). در این پژوهش، شرایط مداخله گر عبارتند از: استعمال مواد مخدر و مشروبات الکلی، دخالت اطرافیان در زندگی مشترک و دغدغه های ذهنی زن نسبت به طلاق.

اعتیاد یکی از عواملی است که به صورت مستقیم و غیر مستقیم بر قتل عمد شوهران تأثیر داشته است. تأثیر مستقیم آن به لحاظ کراهت زنان از استعمال مواد مخدر در خانه، محدودیت های ارتباطی زنان با دیگران به خاطر وجود فرد معتاد در خانه و الگو پذیری نادرست کودکان از پدر و تأثیر غیر مستقیم آن، بیکاری و بی مسئولیتی مرد نسبت به خانواده، تشدید خشونت خانگی و افزایش نارضایتی جنسی در زنان بوده است که مجموع این عوامل باعث گسست شدید عاطفی بین زوج ها شده و زن را به فکر انتقام از شوهر انداخته است.

زندانی شماره ۲۶ می گوید: «...شوهرم که معتاد بود، من را وادار به تهیه مواد می کرد. اوایل شوهرم خوب بود و بعد نسبت به من سرد شده بود و تمایلی به رابطه با من نداشت...»

اعتیاد تنها به مواد مخدر محدود نمی شود. بسیاری از مردان به مشروبات الکلی نیز گرایش داشته اند.

زندانی شماره ۳ می گوید: «...او تریاک و شیشه مصرف می کرد و شراب می خورد...»

دخالت اطرافیان در زندگی مشترک

در این پژوهش بسیاری از زنان از دخالت خانواده شوهر و خانواده خودشان در زندگی مشترک شکایت داشتند.

زندانی شماره ۷ می گوید: «...خواهر شوهرم و عمه همسرم در زندگی ما دخالت داشتند...»

زندانی شماره ۱۵ می گوید: «...با خانواده شوهرم زندگی می کردم که من را اذیت می کردند. مادر شوهرم به شوهر و برادر شوهرانم می گفت مرا کتک بزنند تا ادب شوم...»

دغدغه های ذهنی زن نسبت به طلاق

مصاحبه زنان زندانی نشان می دهد که اغلب در خانواده هایی زندگی می کرده اند که طلاق را امری نکوهیده می دانستند. بعضی از خانواده ها با این که در رفاه زندگی می کردند، از دختران خود حمایت نمی کردند و دخترانشان مجبور به ادامه زندگی در شرایط نامساعد بودند. ((حمایت خانوادگی))، حتی به مقدار اندک یکی از چیزهایی بوده که از زنان دریغ می

شده و زنان در روایت هایشان به آن اشاره داشته اند. از سوی دیگر، ناکارآمدی و به روز نبودن قوانین مدنی خانواده نیز مزید بر علت شده و زنان را از ((حمایت قانونی)) محروم گردانیده است.

در خصوص عدم حمایت خانواده زندانی شماره ۳ می گوید: «...خانواده/م اجازه طلاق به من نمی دادند...»

کنش و تعامل (راهبردها)

راهبرد، مکانیزم و تدبیری است که در برخورد با پدیده به کار گرفته می شود. کنشگران جهت تحقق پدیده به تدبیری می اندیشند و بر اساس شرایط و امکانات موجود راهبردی را اخذ می کنند. (استراوس و کوربین، ۱۳۹۲). کنش ها در این تحقیق عبارتند از: قتل و رفتار خشونت آمیز نسبت به شوهر و خیانت زناشویی.

بررسی دادنامه ها بیانگر این است که شوهران به بدترین روش به قتل رسیده اند. زنان در اغلب موارد با گفتن ساعت ورود و خروج شوهران به منزل یا باز گذاشتن درب منزل برای ورود قاتل، مقدمات قتل را فراهم نموده اند. تعدادی از زنان نیز پس از قتل شوهر، در مثله کردن جسد شوهران کمک کرده اند.

در این خصوص زندانی شماره ۳ در دادنامه اش گفته است: «...شوهرم سردرد داشت. قرص خواب به او دادم و بعد با قاتل تماس گرفتم. فکر کردم شوهرم خواب است که یکدفعه بیدار شد و با هم درگیر شدند. مرد چاقو را برداشت و بعد از اتمام کار (دو نیم کردن جسد) به من داد و با کمک هم جسد را بیرون بردیم...»

در این پژوهش از ۲۷ نفر زندانی که به جرم معاونت در قتل عمد همسر در زندان بوده اند، ۱۳ نفر علاوه بر جرم معاونت در قتل عمد همسر دارای رابطه نامشروع نیز بوده اند. بیشتر زنان زندانی، در خصوص رابطه جنسی شان با مردان دیگر حرفی نمی زدند و آن را کتمان می کردند و می گفتند که رابطه شان به صورت تلفنی و در حد دوستی بوده است. حال آن که دادنامه های زنان زندانی حکایت از این داشته که بیشتر آن ها علاوه بر جرم معاونت در قتل عمد همسر که دارای محکومیت ۳ تا ۱۵ سال حبس بوده، به دلیل رابطه نامشروع به تحمل ۹۵ ضربه شلاق محکوم شده بودند. خیانت زناشویی زنان در این تحقیق به دو صورت بوده است. ۱۴ نفر از زنان ارتباطشان با مردان غریبه در حد ملاقات و گفتگوی تلفنی بوده و ارتباط عاطفی و احساسی بدون رابطه جنسی داشته اند و ۱۳ نفر از زنان با مردان غریبه رابطه جنسی داشته اند.

زندان شماره ۳ در این باره می گوید: «...به شوهرم اصلاً علاقه نداشتم و به زور به زندگی ام ادامه می دادم. یکسال و اندی با پسر مجردی که از من بزرگتر بود در حد گفتگو تلفنی دوست بودم. همسر از دوستی ما اطلاعی نداشت. پسر، نقشه قتل را کشید و دو ماه بعد اجرا کرد. ما همدیگر را دوست داشتیم و قصد ازدواج داشتیم. او خیلی به من و فرزندانم مهربانی می کرد...»

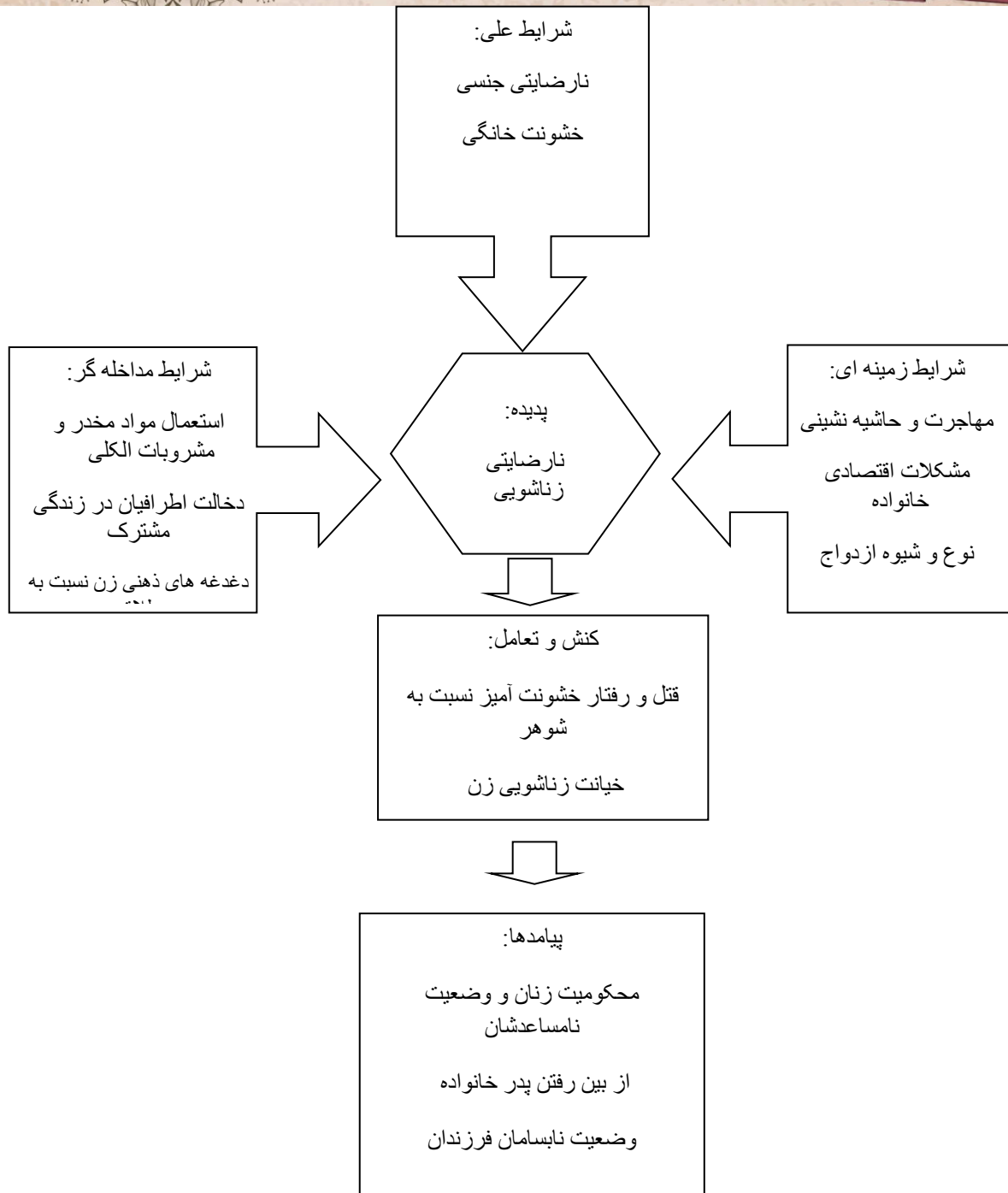

زندانی شماره ۱۶ نیز می گوید: «... یک سال بود با متهم رابطه داشتم و این ارتباط از بی غیرتی شوهرم بود. چند شب یک بار شوهرم او را به منزل می آورد و با هم رابطه داشتیم...».

پیامدها

فرایندها، تعامل ها یا راهبردهای که پیرامون یک پدیده صورت می گیرد، منجر به ظهور پیامدهایی هم می شود (حسین آبادی و همکاران، ۱۴۰۰) به عبارت دیگر؛ هر جا انجام یا عدم انجام عمل، تعامل معینی در پاسخ به امر یا مسأله ای یا به منظور اداره یا حفظ موقعیتی از سوی فرد یا افرادی انتخاب می شود، پیامدهایی پدید می آید که برخی از این پیامدها خواسته و بعضی ها ناخواسته اند (استراوس و کوربین، ۱۳۹۲). پیامدهای این تحقیق عبارتند از: محکومیت زنان و وضعیت نامساعدشان، از بین رفتن پدر خانواده و وضعیت نابسامان فرزندان. زنان زندانی که در قتل عمد همسرانشان معاونت داشته اند به حبس های طولانی مدت و در صورت داشتن رابطه نامشروع به ۹۹ ضربه شلاق محکوم گردیده اند.

زندانی شماره ۲ می گوید: «... محکوم به ۱۰ سال حبس و ۹۹ ضربه شلاق هستم که ۵ سال آن را گذرانده ام...» علاوه بر مجازات های حبس طولانی مدت و تحمل شلاق برای زنان، قاتلان نیز به مجازات قصاص یا پرداخت دیه و حبس محکوم شده اند. در واقع یک فرد به قتل رسیده و دونهفر به مجازات مباشرت و معاونت در قتل مجازات گردیده اند. بعضی از زنان زندانی در مصاحبه هایشان گفته اند مرتکب اشتباه بزرگی در زندگی شان شده اند و دچار عذاب و ناراحتی گردیده اند. کودکانشان آواره و بلا تکلیف شده اند و کسی که به ظاهر آنها را دوست داشته اکنون اعدام شده است. زندانی شماره ۱۹ می گوید: «...بعد از قتل همسرم، وابستگی خودم را به او احساس کردم و ناراحت شدم...» زندانی شماره ۳ می گوید: «...فرزندم در حال حاضر نزد مادرم هستند و نگران و افسرده اند...»

شکل شماره ۴-۱۳: مدل پارادایمی معاونت زنان در قتل عمد همسر

نتیجه گیری

یافته های پژوهش فوق؛ با نتایج تحقیقات حسین آبادی و همکاران (۱۴۰۰)؛ نواح و حیدری نژاد (۱۳۹۷)؛ امیر محمدی و زمانی (۱۳۹۵)؛ پژوهش های ایزی (۱۳۹۴)؛ وحیدا و همکاران (۱۳۹۴)؛ قاضی نژاد و عباسیان (۱۳۹۰)؛ تفاوت ها و مشابهت هایی دارد یا آن ها را مورد تأیید قرار می دهد. به عبارت دیگر؛ حسین آبادی و همکاران (۱۴۰۰)؛ نشان می دهند که مقوله های عمده از جمله مصرف انواع مواد مخدر به خصوص مواد مخدر توهم زا، پای بند نبودن به ارزش های اخلاقی، مشکلات و آسیب های دوران کودکی، وفادار نبودن به تعهدات زندگی زناشویی، برخوردارهای زننده و خشونت آمیز در خانواده؛ نواح و حیدری نژاد (۱۳۹۷)؛ رابطه اعتیاد شوهر، دخالت خانواده مرد، نبود حمایت اجتماعی و خشونت علیه را در ارتباط با مردسالاری؛ امیر محمدی و زمانی (۱۳۹۵)؛ خشونت مداوم مرد در طول زندگی زناشویی، عدم تمایل به شوهر و وجود مرد اجنبی به عنوان معشوق و ضعف قوانین مربوط به طلاق؛ ایزی (۱۳۹۴)؛ تأثیر متغیرهای زمینه ای مانند سن، تحصیلات، محل سکونت و ازدواج دختران در سنین پایین و در این تحقیق اختلاف سنی بالای زنان زندانی با شوهران مقتول شان؛ وحیدا و همکاران (۱۳۹۴)؛ ارتباط زن با مرد دیگری خارج از قواعد خانواده، مهم ترین عامل در همسرکشی توسط مردان و سوء ظن مرد نسبت به زن و تفکرات مردسالاری از عوامل مؤثر در همسرکشی توسط زنان و دو عامل خشم و عصبانیت نیز عامل واسطه اند. قاضی نژاد و عباسیان (۱۳۹۰)؛ وجود فشارهای روانی و اجتماعی بر زنان هم چون کتک زدن و تحقیر زنان از طرف شوهرانشان، ضعف شبکه های حمایت اجتماعی و در این تحقیق، عدم حمایت خانواده از زنان و خشونت خانگی را بررسی می کند.

در این پژوهش که جامعه آماری آن ۲۷ نفر از زنان زندانی است که در قتل همسر خود معاونت داشته اند، "نارضایتی زناشویی" به عنوان مقوله مرکزی تعیین گردید. نارضایتی زناشویی که به معنای نداشتن رابطه دوستانه و فقدان عشق و محبت بین زوجین در زندگی مشترک است موجب می گردد زن و مرد نیازهای مادی، معنوی و عاطفی یکدیگر را برآورده نسازند. نارضایتی جنسی زنان و خشونت خانگی از عوامل اصلی در این تحقیق هستند. نارضایتی جنسی زنان زندانی به سه دلیل عمده بوده است: ناکامی جنسی زنان، بی میلی جنسی مردان نسبت به همسر و انحراف جنسی شوهر. ۱۳ نفر از این زنان زندانی علاوه بر جرم معاونت در قتل عمد، رابطه نامشروع نیز داشته اند که در دادنامه هایشان رابطه نامشروع ثبت گردیده است. خشونت خانگی از عوامل اصلی دیگر این تحقیق بوده است. خشونت به صورت کتک کاری و سر به دیوار کوبیدن، بد دهنی و بویژه تحقیر کردن زنان وجود داشته که در نتیجه سبب دلزدگی زن و انتقام گیری از مرد شده است.

مهاجرت و حاشیه نشینی، مشکلات اقتصادی خانواده، نوع و شیوه ازدواج از شرایط زمینه ای در این تحقیق بوده است. در این تحقیق، با این که بیشتر زنان زندانی ساکن شهر تهران بوده اند اما ۹ نفر از این زنان در حومه شهر تهران زندگی می کرده

اند که ۴ نفر از آنان اتباع کشور افغانستان بوده اند که به ایران مهاجرت کرده بودند. مشکلات اقتصادی خانواده گرچه جزء عوامل اصلی در قتل همسر نبوده اما به نحوی زمینه را برای بروز قتل فراهم آورده است. طبق آمار به دست آمده از زندانیان، ۱۳ نفر آن ها در خانه ای که مالک آن بوده اند زندگی می کرده و مشکلات اقتصادی کمتری داشته اند اما ۱۴ نفر از این زنان گفته اند که مستأجر هستند. بعضی از زنان نیز از بدهکاری و ورشکستگی شوهرانشان سخن گفته اند. مسأله ازدواج اجباری، نیز یکی از عوامل زمینه ای بوده که زنان از آن سخن گفته اند. زنانی که به اجبار تن به ازدواج داده اند و با خشونت و بدرفتاری شوهران مواجه شده اند، تحمل بسیاری از مشکلات زندگی را نداشته اند. ازدواج اجباری در بسیاری از موارد با اختلاف سنی زیاد زوجین نیز همراه بوده است. استعمال مواد مخدر و مشروبات الکلی، دخالت اطرافیان در زندگی مشترک و دغدغه های ذهنی زن نسبت به طلاق از شرایط مداخله گر در این تحقیق محسوب می گردد. اعتیاد مرد، یکی از وجوه مشترک در زندگی زنان بوده که باعث ایجاد تشنج مداوم ها به دو شیوه مستقیم و غیر مستقیم بروز کرده است. دغدغه های زن نسبت به طلاق مسأله بعضی از زنان بوده است. شاید طلاق در نگاه اول راهکار نجات و پایان مشکلات باشد اما در واقع چالش ها و مشکلات بسیاری برای زنان ایجاد می کند. از پیدا کردن خانه مستقل و شغلی مناسب گرفته تا فرهنگ ناصحیح جامعه نسبت به زنان مطلقه که زنان را دچار مشکل می سازد.

قتل و رفتارهای خشونت آمیز نسبت به شوهر و خیانت زناشویی کنشی است که زنان در برابر رفتارهای خشن مردان در خانه داشته اند که پیامدهایی مانند محکومیت زن ها و وضعیت نامساعدشان، از بین رفتن پدر خانواده و وضعیت نابسامان فرزندان را به همراه داشته است. بررسی دادنامه ها بیانگر این است که شوهران به بدترین روش به قتل رسیده اند. زنان در اغلب موارد با گفتن ساعت ورود و خروج شوهران به منزل یا باز گذاشتن درب منزل برای ورود قاتل، مقدمات قتل را فراهم نموده اند. تعدادی از زنان نیز پس از قتل شوهر، در مثله کردن جسد شوهران کمک کرده اند. همه زنان زندانی در این تحقیق، فاقد محکومیت کیفری، متأهل و صاحب فرزند بوده اند و معاونت شان در این قتل ها بیانگر تنفر بسیار زیادشان از شوهرانشان بوده است.

منابع

- استراوس و کوربین، ۱۳۹۲، مبانی پژوهش کیفی، ترجمه ابراهیم افشار، تهران، نشر نی.
- امیر محمدی، محمد؛ زمانی، امین اله، ۱۳۹۵، بررسی عوامل مرتبط با وقوع پدیده همسرکشی بین سال های ۱۳۷۸ تا ۱۳۹۳ در استان کرمان، مجله پژوهش در فقه و حقوق، شماره ۱.
- ایزی، الهه سادات، ۱۳۹۴، تحلیل جامعه شناختی قتل های خانوادگی با تأکید بر همسرکشی در بین جوانان، فصلنامه دانش انتظامی خراسان شمالی، شماره ۷، سال ۲. بازیابی از:
http://khs.jrl.police.ir/article_17157.pdf.
- حسین آبادی، باقر؛ شایگان، فریبا ومهدی یکتایی، ۱۴۰۰، بسترها، زمینه ها و عوامل وقوع قتل های خانوادگی (یک مطالعه کیفی)، دو فصلنامه پژوهش های انتظامی - اجتماعی زنان و خانواده، شماره ۱، دوره ۹. بازیابی از:
https://pssw.jrl.police.ir/article_95968.pdf
- صادقی، محمد هادی، ۱۳۹۹، جرائم علیه اشخاص، چاپ ۲۲، تهران، نشر میزان.
- قاضی نژاد، مریم؛ عباسیان، ماریا، ۱۳۹۰، مطالعه کیفی عوامل اجتماعی همسرکشی، نشریه زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، شماره ۲، دوره ۹، بازیابی از:
https://jwdp.ut.ac.ir/article_22988.pdf
- قانون مجازات اسلامی، مصوب سال ۱۳۹۲.
- محسنی تبریزی، علیرضا، ۱۳۹۵، روش تحقیق کیفی در مکاتب تفسیری، تهران، نشر اطلاعات
- نواح، عبدالرضا؛ حیدری نژاد، سارا، ۱۳۹۷، شناسایی عوامل مؤثر در خشونت علیه زنان شهر اهواز، فصلنامه زن و جامعه، شماره ۴، سال ۹.
- وحید، فریدون؛ سبزه، حسینعلی؛ ذاکری، حامد، ۱۳۹۴، تحلیل و بررسی کیفی عوامل مؤثر بر همسرکشی در بین زنان و مردان (مطالعه موردی زندانیان اصفهان)، فصلنامه بررسی مسائل اجتماعی ایران (نامه علوم اجتماعی)، دوره ۶، شماره ۱. بازیابی از:
https://ijsp.ut.ac.ir/article_56924.pdf